

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHISINING INNOVATSION FAOLIYATIDA KREATIVLIKNING O‘RNI

Davronov Ismoil Ergashevich,

Buxoro davlat pedagogika instituti pedagogika kafedarsi dotsenti

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining innovatsion faoliyatida kreativlikning o‘rni xususida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi, innovatsion faoliyat, kreativ, pedagogik tizim.

Kirish. Bugungi shiddat bilan o‘zgarib borayotgan dunyoda ta‘lim tobora murakkablashib borayotgan va o‘zaro bog‘langan jamiyat talablariga javob beradigan tarzda rivojlanishi kerak. Bu evolyutsiyaning asosiy omillaridan biri o‘qituvchilarning, ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining innovatsion ruhidir. Bu o‘qituvchilarda yosh avlod ongni shakllantirish, ularda o‘qishga bo‘lgan mehr uyg‘otish va o‘quvchilarni kelajakka maqsadli tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu o‘zgartiruvchi rolning zamirida albatta ijodkorlik yotadi, u sinfdan innovatsiyalarni harakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu maqolada biz boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kreativ faoliyatida ijodkorlikning muhim rolini o‘rganamiz.

Pedagogik ijodning darajalari. Pedagogik ijodning har qanday ko‘rinishini yuksak qadrlashimiz bilan birga, unga tabaqalashtirilgan tarzda yondashishimiz, uning ijtimoiy ahamiyati, yangiligi va teranligiga baho bera olishimiz kerak.

Pedagogik ijod natijalarini ob‘ektiv ma‘no va ahamiyatiga ko‘ra shartli ravishda kashfiyotlar, ixtirolar takomillashtirishlarga ajratish mumkin va shunga mos ravishda pedagogik ijodning uch darajasi haqida gapirish lozim bo‘ladi.

Pedagogik yechimlarning eng ustuvori innovatsion kashfiyotlardir, chunki ular faoliyatning o‘zini ham, unda ishtirok etayotgan shaxsni ham sifat jihatdan yangi imkoniyatlarni ko‘rishga imkon beradi. Kashfiyotlar yangi pedagogik g‘oyalarni targ‘ib qilish va ularni ma‘lum bir tarbiyaviy ish tizimida amalga oshirish bilan bog‘liq. Masalan, o‘qitishni mehnat bilan uyg‘unlashtirish shakllari, jamoada tarbiyalash usuli, ta‘lim tizimini insonparvarlashtirish shular jumlasidandir.

Pedagogik ijodning ikkinchi darajasi pedagogik tizimlar, vositalar, usullar, ta‘lim va tarbiya sharoitlarining alohida elementlarini o‘zgartirish va loyihalash bilan bog‘liq. Ushbu darajadagi ijodiy faoliyat natijalarini shartli ravishda pedagogik yaratuvchanlik deb atash mumkin.

«Birlashtirilgan» jamoalarni yaratish, parallel pedagogik ta‘sir «texnologiyasi», A. S. Makarenkodan «portlash» usuli, lenta va ovozsiz so‘roq, V. A. Shatalovning ochiq fikr saboqlari, Lipetsk o‘qituvchilari tomonidan kiritilgan dars nuqtasi, mashhur boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi S.N. Lisenkovaning tajribasida nazoratni sharhlash - bularning barchasi pedagogik ixtirolarning namunalaridir. Bu barcha yangiliklar va ixtirolar pedagogik innovatsiyalar bilan bog‘liq.

O‘qituvchi kreativligining uchinchi darajasi - bu takomillashtirish, ya‘ni ko‘pincha ma‘lum bo‘lgan o‘qitish va ta‘lim usullari, vositalarini modernizatsiya qilish, muayyan sharoitlarga moslashtirish darajasi o‘qituvchi pedagogik mahoratining natijasi va namoyonidir.

O‘qituvchining kundalik faoliyatida kreativlik juda kam uchraydi va odatda sub‘ektiv xarakterga ega (bular, go‘yo «qayta kashfiyotlar», «o‘zi uchun kashfiyotlar»), ammo ba‘zi o‘zgartirishlar ko‘proq uchraydi.

Ma‘lumki, yangi mahsulotni ishlab chiqarish ijodkorlik harakatini amalga oshirishni anglatadi. Demak, «shaxs» va «ijodkorlik» tushunchalari bir-biridan ajralmasdir. Bu pozitsiyadan, o‘z rivojlanishi ustida ishlashni to‘xtatgan va innovatsion faoliyatda ishtirok etmaydigan o‘qituvchi individuallikka ega pedagogik faoliyatning sub‘ekti bo‘lishi mumkin. Shaxs bo‘lishning o‘ziga xos xususiyatiga ega bo‘lgan odam doimo boshqalar tomonidan bajarilgan narsadan farqli narsalarni yaratishga va bunda o‘zini, individualligini namoyon etishga intiladi.

Ijodkor shaxs qanday fazilatlariga ega bo‘lishi kerak? Bu xislatlar qayerdan kelib chiqadi, ular tug‘mami yoki inson o‘zining rivojlanishi davomida ularga ega bo‘ladimi? Har bir inson printsipl ravishda yaratishi mumkinmi yoki u faqat tanlanganlar uchun mavjudmi? Ilk davrlarda ijodkorlik haqidagi tadqiqotlar atoqli rassomlar, olimlar va ixtirochilarning tarjimai holi, avtobiografiyasi, xotiralarini o‘rganish asosida ularning barchasiga xos bo‘lgan fazilatlarini ajratib ko‘rsatishga intilgan. Ushbu masalaning natijasi shundaki, ijodkorning eng muhim xususiyati unga ijodiy ish uchun cheksiz ishtiyoqdir. Ijodkor shaxsning o‘ziga xos fazilatlarini qatorida quyidagilarni ko‘rsatish mumkin: diqqatli bo‘lish, ta‘sirchanlik, sezgirlik, tasavvur, oldindan ko‘ra bilish (intuitsiya), bilim, o‘ziga xoslik, tashabbuskorlik, o‘zini o‘zi anglash va samaradorlik.

Keyingi olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yaratish qobiliyati tabiat faqat bir nechta tanlanganlarga berilgan deb ishonish uchun hech qanday asos yo'q. Aksincha, o'z faoliyatida o'zini ro'yobga chiqarishga, faol qobiliyatini rivojlantirishga intilayotgan har bir shaxs ijodkor bo'la oladi, deyishimiz mumkin. Bunda odamning eng muhim xususiyati - yangi narsa va o'zini yaratish istagi. Bundan tashqari, shaxs quyidagilar bilan tavsiflanadi: o'zgarishlarga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojlarga sezgirlik, muammoli vaziyatlarda muqobil yechimlarni shakllantirish aniq ko'rinadigan narsaga shubha qilish qobiliyati; asosiy narsani ta'kidlash; istiqbolni ko'rish; hukmlarning tanqidiyligi, oqilona tavakkal qilishga tayyorlik; umumlashtirish qobiliyati; bo'laklardan oldin butunni ko'ra bilish qobiliyati va hokazo. Inson bu fazilatlarining barchasi bilan tug'ilmaydi, balki ularni o'z faoliyatida egallaydi. Ammo buning uchun faoliyatning o'zi alohida tarzda tuzilishi kerak.

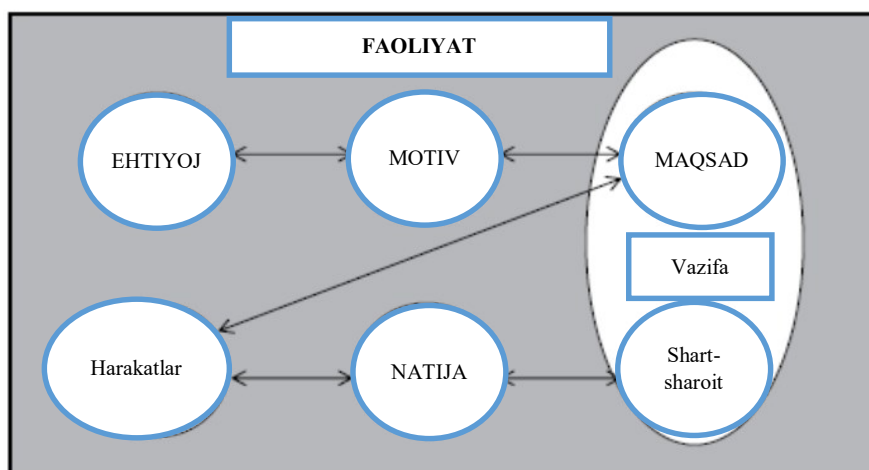
O'qitishning zamonaviy yondashuvlari o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi ijodini o'z ichiga oladi. O'qituvchi quyidagilarga e'tibor qaratadi:

- talabalarni o'z g'oyalari shakllantirishga va ularni aniq ifodalashga undash;
- talabalarni mavjud g'oyalarga zid bo'lgan hodisalar bilan to'qnashtirish;
- taxminlar, gipoteza, muqobil tushuntirishlar qilishni rag'batlantirish;
- talabalarga o'z taxminlarini, ayniqsa, kichik guruhlarda muhokama qilish orqali o'rganish imkoniyatini berish;

O'qituvchining shaxsiy ijodiy kontsepsiyasi

Kreativ faoliyat professional va shaxsiy motivatsiya sharoitida paydo bo'lishi mumkin. Bu motivatsiya o'qituvchini o'ziga jalb qiladigan g'oya bilan tug'iladi va qo'llab-quvvatlanadi. Insonning shaxsiy, shaxsiy vositachilik ijodiy g'oyasi nazariy bilimi, o'z amaliyoti, hamkasblari tajribasi va o'zining ijtimoiy mavjudligi asosida tug'iladi.

Biz ko'pincha bolalarni o'zlari xohlamagan narsalarni qilishga majburlaymiz va ularga o'zlari yoqtirgan narsani qilishga ruxsat bermaymiz, ya'ni noma'lum sabablarga ko'ra bolalarni jazolaymiz. Bolalarga imkon qadar tez-tez xohlagan narsani qilish imkoniyati berilishi kerak, shundagina ularning qobiliyatlari rivojlanadi va o'zini o'zi kashf qilish va shaxsiy ifoda etish uchun real imkoniyatlarga ega bo'ladi. Bu erda maktab o'quvchisi o'zini qiziqtirgan narsa bilan shug'ullanishi mumkin: modellarni yig'ish, chizish, buzilgan soat yoki tikuv mashinasini qismlarga ajratish, metall o'yish va hokazo. Bularning barchasi yaxshi ma'lum. «ijodiy xona»ga birinchi bo'lib, asosan, o'qishni yomon o'tkazgan yoki jamoada shaxslararo munosabatlarni o'rnatolmagan «tashqarida qolganlar» ko'proq kiradi. Ular «ijodiy xonaga» o'zini anglash imkoniyati borligini biladilar. O'qituvchida pedagogik g'oya paydo bo'lgandan keyin esa uni amalga oshirish yo'llarini izlash muqarrar ravishda boshlanadi. Ammo ularni faqat ijodiy pedagogikaga mos ravishda topish mumkin. Shaxsiy pedagogik g'oya uzoq muddatli pedagogik kuzatishlar, tajriba va nazariy bilimlar natijasida tug'ilishi mumkin. Unga asoslanib, har bir, har bir o'qituvchiga zarur bo'lgan individual pedagogik konsepsiya ishlab chiqiladi.

O'qituvchi kreativ faoliyatining tuzilishi

Kreativ faoliyat, har qanday boshqa faoliyat kabi, turli darajada samarali bo'lishi mumkin. Bu uning tuzilishi va mazmuni bilan belgilanadi. Mahalliy va xorijiy psixologlarning ko'plab ishlari faoliyatni o'rganishga bag'ishlangan. A.N. Leontiev faoliyatning psixologik nazariyasini ishlab chiqib, keyinchalik u boshqa psixologlar tomonidan rivojlantirilgan.

A. N. Leontyev inson faoliyati strukturasi tahlil qilib, undagi quyidagi tarkibiy qismlarni aniqladi: ehtiyoj, motiv, maqsad, maqsadga erishish shartlari, harakatlar, operatsiyalar².

Inson faoliyatni amalga oshiradi, chunki bu orqali u yoki bu ehtiyojni qondiradi. Ehtiyoj -

sub'ektning biror narsaga bo'lgan ehtiyoji, biror narsaning etishmasligi. Ehtiyoj ikki shaklda mavjud bo'lishi mumkin - ob'ektiv bo'lmagan (biror narsaga bo'lgan ehtiyoj) va ob'ektivlashtirilgan (aniq bir ob'ektga qaratilgan). Masalan, Ochlik tuyg'usi odamni qandaydir oziq-ovqat izlashga yo'naltirishi mumkin.

Mo'ljallangan ehtiyoj ya'ni, mazmuniy ta'rifga ega bo'lgan ehtiyoj motivdir. Motivsiz faoliyat bo'lmaydi. Individual faoliyat ko'p jihatdan farq qilishi mumkin: shaklda, amalga oshirish usullari va boshqalar.

Har bir faoliyat harakatlar orqali amalga oshiriladi. Ular individual faoliyatning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Agar siz faoliyatdan uni amalga oshiradigan harakatlarni aqliy jihatdan olib tashlasangiz, unda faoliyatdan hech narsa qolmaydi. Harakat - bu muayyan natijaga erishishga bo'ysunadigan, maqsad shaklida mavjud bo'lgan jarayon. Harakatlar, birinchi navbatda, maqsadlarida farqlanadi. Agar faoliyat motivga qaratilgan bo'lsa, harakat maqsadga qaratilgan bo'ladi. Bir xil harakat turli xil faoliyatni amalga oshirishi va bir faoliyatdan boshqasiga o'tishi mumkin. Masalan, munozara o'tkazish, xabarni etkazish, bir nuqtadan ikkinchisiga o'tish turli faoliyat turlarida amalga oshirilishi mumkin. Rivojlangan faoliyat harakatlarning murakkab tuzilmasi sifatida amalga oshiriladi, u ko'plab o'zaro bog'liq harakatlarni amalga oshirishni va shuning uchun ko'plab maqsadlarga erishishni o'z ichiga oladi.

Nima qilish kerakligini belgilovchi maqsaddan tashqari, harakat uni amalga oshirishning ma'lum usullariga ham mos keladi. Harakatni bajarish usullari operatsiyani tanlash mavjud sharoitlar bilan belgilanadi.

Kreativlik faoliyatning alohida turi bo'lganligi sababli, uning motivlari, maqsadlari, vazifalari va boshqalarning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish kerak.

Kreativ faoliyatda ishtirok etish motivlari. Insonni harakatga undaydigan narsa, u nimaga intilayotgani har xil mazmunga ega bo'lishi va odamning o'ziga ham yashirin bo'lishi mumkin. Motiv faoliyatga shaxsiy ma'no beradi.

Aslida, inson duch keladigan hamma narsa uning ehtiyojlari ob'ektiga aylanishi mumkin. Lekin barcha ehtiyojlarni muayyan sinflarga guruhlash lozim. Mashhur amerikalik psixolog A.Maslou ehtiyojlarning (motivlarning) ko'p darajali tasnifini ishlab chiqqan. A.Maslouning fikricha, insonning xulq-atvori uning ehtiyojlari bilan belgilanadi - uning mavjudligi uchun zarur bo'lgan va uning faoliyatining manbai bo'lib xizmat qiladigan ob'ektlarga bo'lgan ehtiyoj tufayli yaratilgan holatlar. Ehtiyoj qondirilmaguncha, u odamni faollashtiradi. Ehtiyoj qondirilgach, u o'z ahamiyatini yo'qotadi.

Maslou inson ehtiyojlarining sifat jihatidan farq qiladigan beshta guruhini aniqladi (2-rasmga qarang). Eng past darajada oziq-ovqat, uy-joy, kiyim-kechak va boshqalarga bo'lgan fiziologik ehtiyojlar.

A.Maslouning fikricha yuqori ehtiyoj qanoatlanish mavjud bo'lgandagina xulq-atvor motiviga aylanishi mumkin.

1. O'z-o'zini anglash ehtiyojlari - insonning o'z ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga, «faqat o'zi» qila oladigan narsani qilishga intilishi, tushunish va tushunish zarurati.

2. O'z-o'zini tasdiqlash ehtiyojlari - bu insonning boshqalar tomonidan ijobiy baholanishi, tan olinishi va ma'qullanishiga bo'lgan ehtiyojlari.

3. Mansublikka bo'lgan ehtiyojlar (ijtimoiy aloqalar) - bular sevgi, do'stlik, boshqa odamlar bilan doimiy aloqada bo'lish, ayrim jamoalarning a'zosi bo'lishga bo'lgan ehtiyojlardir.

4. Xavfsizlik ehtiyojlari - insonning kelajakdagi xavf va noaniqliklardan o'zini himoya qilish istagi (ma'lum bir turmush darajasini saqlab qolish, o'z hayotini oldindan aytish va nazorat qilish), xavf va stressdan qochish.

5. Fiziologik ehtiyojlar - insonning omon qolishini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan ehtiyojlar (oziq-ovqat, boshpana, kiyim-kechak va boshqalar).

Quyi bo'g'inlarning ehtiyojlari qondiriladi. U yuqori darajadagi ehtiyojlar quyi darajadagi ehtiyojlar qondirilgunga qadar uyg'onishi mumkinligini tan oldi. Bundan tashqari, A.Maslou yuqori ehtiyojlar funksional avtonomiyaga ega bo'ladi, deb hisoblardi: ular inson ongida paydo bo'lgandan so'ng, ular quyi ehtiyojlarni qondirish darajasiga ko'proq darajada bog'liq emas.

A.Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi inson xatti-harakatlarini tahlil qilish va o'z-o'zini tahlil qilish uchun foydali vositadir. Garchi odamlar faoliyatida turli darajadagi motivlar bir vaqtning o'zida amalga oshirilsa ham, ya'ni, faoliyat ko'p qirrali bo'lib, u doimo ustun motivlarga ega, shuning uchun ularni amalga oshirishning mumkin emasligi faoliyatni to'xtatishga olib keladi.

Ixtirochilar, eng samarali olimlar va ishbilarmonlarning psixologik tadqiqotlari ularning asosiy farqi qandaydir maxsus aqliy iste'dodda emas, balki motivatsiyada degan xulosaga keldi. Ularning harakatlari asosan intellektual muvaffaqiyatga erishish istagi yoki «yutuq motivi» deb ataladigan narsa bilan belgilanadi.

Ishtirok etish amaliyotini tahlil qilish (va o'qituvchilarning kreativ faoliyatda ishtirok etmasligi) bu erda turli darajadagi motivlar mavjudligini ko'rsatadi. Ko'pincha kreativ faoliyatning asosiy sabablari

moddiy motivlar (qo'shimcha ish haqi) yoki rahbariyat va ishdagi hamkasblar bilan munosabatlardagi keskinlikdan qochish istagida paydo bo'ladi. Agar o'qituvchi kreativ faoliyat bilan shug'ullanmasa, unda ko'pincha ularning motivatsion tuzilishida quyi darajadagi motivlar ustunlik qiladi va ular faoliyatni rivojlantirishdagi ishtirokini ushbu motivlarni amalga oshirishning samarali vositasi deb hisoblamaydilar.

Rivojlangan motivatsion tuzilma bilan, moddiy motiv yo'qolmasa ham, u o'qituvchining innovatsion faoliyatga munosabatini aniqlamaydi. O'z-o'zini anglash va o'zini takomillashtirish ehtiyojlari kreativ o'qituvchining asosiy motivlari hisoblanadi. Bunday o'qituvchi shaxsning eng muhim xususiyati – faol ijodkorlikka bo'lgan ehtiyojga ega bo'ladi. Bu ehtiyoj tizimni tashkil qiladi va shu bilan iste'mol bilan bog'liq bo'lgan ob'ektiv-moddiy xarakterdagi boshqa ehtiyojlarni ham amalga oshiradi.

O'qituvchi kreativ faoliyatining vazifalari. Umuman olganda, o'qituvchining kreativ faoliyati o'zining pedagogik faoliyatini va umuman butun faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan. Kreativ faoliyatda o'qituvchilar to'rtta asosiy turdagi muammolarni hal qilishadi:

- g'oyalarni ishlab chiqish (tatbiq etish);
- g'oyalarning rivojlanishi;
- pedagogik tajribalar o'tkazish;
- o'z tajribasi va ishlanmalarini uzatish.

Agar o'qituvchi amalga oshirish loyihasini amalga oshiruvchi yoki eksperiment o'tkazuvchi ishchi guruh tarkibiga kirsam, u guruhdagi vazifalarning taqsimlanishiga va uning ishini tashkil etish shakliga qarab undagi aniq muammolarni hal qiladi.

Kreativ faoliyatning umumiy muammolarini hal qilish jarayonida o'qituvchilar turli xil aniq muammolarni hal qilishadi:

- o'z faoliyatining muammolarini tahlil qilish va aniqlash;
- o'qituvchi (masalan, sinf jamoalari) va umuman maktabning pedagogik jamoasini o'z ichiga olgan guruhlar faoliyatidagi muammolarni tahlil qilish va aniqlash;
- yangiliklarni izlash va baholash;
- innovatsion takliflarni ishlab chiqish;
- o'z faoliyatining yangi modelini loyihalash;
- maktabning kelajakdagi pedagogik tizimini loyihalashda ishtirok etish;
- amalga oshirish loyihalarini ishlab chiqishda yoki mustaqil ravishda ishlab chiqishda ishtirok etish;

- eksperimental dasturlarni ishlab chiqishda yoki mustaqil ravishda ishlab chiqishda ishtirok etish;
- amalga oshirish loyihalari va tajribalarini amalga oshirish natijalarini tahlil qilish va baholash;
- amalga oshirish loyihalari va eksperimental dasturlarni amalga oshirish va boshqalar.

Bo'lajak o'qituvchilar o'zlarining innovatsion faoliyatida turli vazifalarni hal qilishlari mumkin. Ba'zilar faqat o'z faoliyatini takomillashtirishga e'tibor berishlari mumkin, boshqalari esa shu bilan birga butun jarayonning pedagogik tizimini rivojlantirishda faol ishtirok etishlari mumkin.

Bo'lajak o'qituvchi kreativ faoliyatining operativ komponenti. Bo'lajak o'qituvchining kreativ faoliyat jarayonida bajaradigan asosiy vazifalari:

- tarbiyaviy faoliyat holatini tahlil qilish;
- g'oyalarni izlash va baholash;
- ta'lim tizimiga innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha takliflar ishlabkiritish;
- o'zgarishlarni loyihalash;
- innovatsiyalarni joriy etish;
- tajribalarni tayyorlash va o'tkazish.

Yuqoridagi ko'rsatilgan vazifalar murakkab tuzilishga ega bo'lib turli maqsadlarga ega bo'lgan ko'plab harakatlardan iborat. Buni amalga oshirish loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirish mazmunini tavsiflash hamda tajribalar o'tkazishdan yaqqol namoyon bo'ladi.

Bo'lajak o'qituvchining innovatsion faoliyati muammolarini hal qilishga qaratilgan vazifani amalga oshirish usullari majmuasi uning operatsion tarkibiy qismini tashkil qiladi. Yechilayotgan vazifalardagi farqlar kreativ faoliyatning operativ komponentidagi farqlarni ham aniqlaydi. Ammo bir xil muammolarni turli yo'llar bilan hal qilish mumkin. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchilarning kreativ faoliyatining operatsion komponentidagi farqlar ham ular qo'llaydigan usullar bilan belgilanadi.

Bo'lajak o'qituvchining shakllanish darajalari va kreativ faoliyati. Kreativ faoliyat ham insonning boshqa faoliyati kabi turli darajada rivojlanishi mumkin. V.A. Slavenin va L.S. Podimovlar innovatsion faoliyatning shakllanish darajasini tavsiflab, to'rtta darajasini belgilab bergan.

Bo'lajak o'qituvchi kreativ faoliyatining boshlang'ich darajasi yangilikka nisbatan beqaror munosabat bilan tavsiflanadi. Yangi narsaga munosabat befarq, bilim tizimi va undan zarur pedagogik vaziyatlarda foydalanishga tayyorlik yo'q. Texnologik tayyorlik o'z tajribasidan foydalanish bilan bog'liq. Talabning kasbiy-pedagogik faoliyati oldindan ishlab chiqilgan sxema, algoritm bo'yicha

quriladi; ijodiy faoliyat amalda namoyon bo'lmaydi, malaka oshirish zaruratga qarab turli kurslar orqali amalga oshiriladi. Kreativlik faqat ijtimoiy muhit bosimi ostida o'zlashtiriladi, qoida tariqasida, bu darajada o'z amaliyotida innovatsiyalardan foydalanishni rad etish mavjud.

Reproduktiv daraja pedagogik faoliyatga nisbatan barqaror munosabat bilan tavsiflanadi, kreativ o'qituvchilar bilan aloqa o'rnatish istagi namoyon bo'ladi va o'qituvchilik faoliyatidan qoniqishning yuqori ko'rsatkichi qayd etiladi. Ijodiy faoliyat hali ham reproduktiv faoliyat doirasida, ammo standart sharoitlarda yangi yechimlarni izlash elementlari bilan namoyon bo'ladi. O'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashning muqobil yondashuvlarini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj va qiziqishlarning ijodiy yo'nalishi shakllantiradi; fikrlash ish usullarini qo'llashda kichik o'zgarishlar bilan tayyor uslubiy ishlanmalarni nusxalash bilan tavsiflanadi. Talabalar o'z-o'zini takomillashtirish zarurligini tushunadi.

Kreativ faoliyat namoyon bo'lishining evristik darajasi odatda ko'proq e'tibor, barqarorlik va yangi fikrlarni joriy etish usullari va vositalaridan xabardorlik bilan tavsiflanadi. Texnologik tarkibiy qism tarkibida sezilarli o'zgarishlar ro'y beradi, bu o'qituvchi shaxsining muqobil kontsepsiya, texnologiya yoki ta'lim mazmuni sub'ekti sifatida shakllanishini ko'rsatadi. Etarli darajada ishonchli texnologiyaga ega bo'lgan o'qituvchi pedagogik echimlarning yangi usullarini izlash va kashf etishda davom etmoqda. Pedagogik tafakkur tarkibida innovatsiya muvaffaqiyatini ta'minlovchi, o'qituvchilar jamoasi tomonidan innovatsiyalar xavfini va rad etilishini kamaytiradigan fikrlash va empatiya muhim o'rin tutadi. Ushbu darajadagi o'qituvchilar har doim yangi narsalarga ochiq va boshqa guruhlar bilan muloqotdan yangi ma'lumotlarni olishadi.

Ijodiy daraja kreativ faoliyatning yuqori samaradorligi, muammolarga yuqori sezgirlik va ijodiy faollik bilan tavsiflanadi. Faoliyatning ijodiy hissiy yo'nalishi barqaror o'zgaruvchan, faol-ijodiy va o'z-o'zini ijodiy ishga o'tishni rag'batlantiradi. Talabalarning texnologik tayyorgarligi yaxlit, uslubiy xususiyatga ega bo'lib, uning tarkibida analitik va reflektiv ko'nikmalar alohida o'rin egallaydi. Talabalarning kreativ faoliyatida improvizatsiya, pedagogik sezgi, ijodiy tasavvur muhim o'rin tutadi, bolalarni tarbiyalashda o'ziga xos mualliflik yondashuvlarini yaratishni ta'minlaydi. Shaxs tarkibida ilmiy-pedagogik qiziqishlar va ehtiyojlar uyg'unlik bilan uyg'unlashadi; pedagogik fikrlashning yuqori darajasi va ijodiy mustaqillik o'qituvchining imkoniyatlaridan tashqarida samarali o'zini o'zi amalga oshirish uchun sharoit yaratadi. Talabalar yetishmayotgan ma'lumotlarni qidirishda maqsadli. Ular ko'pincha original maktablarni yaratish, innovatsion pedagogika bo'yicha seminarlar va konferentsiyalar o'tkazish tashabbusi bilan chiqadilar. Ular o'zlarining ta'lim tajribasini bajonidil baham ko'rishadi va jamoaviy munozaralarni tashkil etishda va ziddiyatli vaziyatlarni hal qilishda yaxshi.

Bo'lajak o'qituvchining kreativ faoliyatga tayyorligi

Bo'lajak o'qituvchining innovatsion faoliyatining tabiati ma'lum bir ta'lim muassasasida mavjud sharoitlarga bog'liq, lekin birinchi navbatda, uning ushbu faoliyatga tayyorligi darajasiga bog'liq.

Kreativ faoliyatga tayyorlik bilan biz talabaning o'z pedagogik faoliyatini va guruh jamoasining faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilganligini, shuningdek, ta'lim sohasidagi dolzarb muammolarni aniqlash qobiliyatini belgilaydigan fazilatlarining yig'indisini tushunamiz. Talabalar, ularni hal qilishning samarali usullarini topish va amalga oshirishga harakat qiladilar.

Bo'lajak o'qituvchining kreativ faoliyatga tayyorligining birinchi komponenti - bu faoliyatga qo'shilish motivining mavjudligidir. Motiv inson uchun faoliyatga ma'no beradi. Motivning mazmuniga qarab, kreativ faoliyat turli odamlar uchun turli xil ma'noga ega bo'lishi mumkin. Innovatsion faoliyatda ishtirok etishni quyidagicha qabul qilish mumkin:

- qo'shimcha daromad olish usuli sifatida;
- ishtirok etishdan bosh tortgan taqdirda rahbariyat va ish hamkasblari bilan munosabatlarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ziddiyatlarning oldini olish usuli sifatida;
- rahbariyat va hamkasblar tomonidan tan olinishi va hurmatiga erishish usuli sifatida;
- o'z kasbiy burchini bajarish sifatida;
- ijodiy salohiyatingizni ro'yobga chiqarish va o'z-o'zini rivojlantirish usuli sifatida.

Motivatsiyaning yo'qligi o'qituvchining diqqat markazida bo'lgan innovatsion faoliyatga tayyor emasligini ko'rsatadi. Moddiy motiv yoki muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik motivi innovatsiyalarga zaif tayyorgarlikka mos keladi. Innovatsion faoliyatga yuqori tayyorgarlik darajasi etuk motivatsion tuzilmaga mos keladi, unda o'z-o'zini anglash va o'z-o'zini rivojlantirish qadriyatlari etakchi rol o'ynaydi.

Bo'lajak o'qituvchining o'z kasbiy qobiliyatlarini rivojlantirishga va eng yaxshi natijalarga erishishga e'tibor qaratish boshqa motivlarni amalga oshirish vositasi emas, balki innovatsion faoliyatning qadriyat va maqsad tuyg'usiga ega bo'lishi uchun zaruriy shartdir. Kasbiy faoliyat bilan shug'ullanadigan har qanday shaxs faqat o'zgarish, yangi faoliyat usullarini o'zlashtirish va tobora murakkab muammolarni hal qilish orqali yuqori va yuqori darajadagi mahoratga erisha oladi. Faqat ko'payish rejimida ishlash, ilgari o'zlashtirilgan faoliyat usullarini takrorlash, yuqori toifali mutaxassis bo'lish mumkin emas. Mahorat cho'qqilarini zabt etishga intilayotgan har bir kishi, u

yerdagi yo'l o'ziga, erishilgan narsaga tanqidiy munosabatda bo'lish, o'z amaliyotini rivojlantirish yo'llari va vositalarini izlashdan o'tishini anglashi kerak. Innovatsion faoliyatda ishtirok etishni o'zi uchun qadriyat sifatida anglamasdan, ushbu faoliyatga yuqori darajadagi tayyorgarlik bo'lishi mumkin emas.

Ko'rib chiqilayotgan tayyorgarlikning ikkinchi komponenti - bu maktab ta'limi natijalariga qo'yiladigan zamonaviy talablar, ta'limning innovatsion modellari va texnologiyalari, boshqacha aytganda, mavjud o'qitish amaliyotini rivojlantirish ehtiyojlari va imkoniyatlarini belgilaydigan barcha narsalar to'g'risidagi bilimlar majmuasi. Bo'lajak o'qituvchining muammolarga nisbatan sezgirligi, birinchi navbatda, u maktab ta'limi maqsadlarini qanday tushunishi va ulardan o'z ishining natijalariga qo'yiladigan talablar bilan belgilanadi. Agar bu talablar eng yuqori standartlarga javob bermasa, o'qituvchi o'z ishining natijalarida hech qanday muammo ko'rmaydi. Xuddi shunday, ta'limning innovatsion modellari va innovatsion dastur va texnologiyalarga yo'naltirilganligi past bo'lgan o'qituvchi maktab pedagogik tizimidagi va o'z amaliyotidagi kamchiliklarni ham, ularni bartaraf etish imkoniyatlarini ham ko'rmaydi.

Ammo innovatsion ta'lim modellari, dasturlari va texnologiyalari mavjudligi haqida bilishning o'zi etarli emas. O'qituvchi imkoniyatlar makonida yaxshi harakat va to'g'ri tanlov qila olishi uchun ulardan samarali foydalanish shartlarini yaxshi bilishi kerak. Faoliyatdagi har qanday o'zgarish nafaqat tegishli, balki real bo'lishi kerak, ya'ni. ma'lum bir maktabda mavjud shartlarga mos keladi. Agar, masalan, o'qituvchi o'z ishini amalga oshirish orqali qurmoqchi bo'lsa, rivojlantiruvchi, muammoli yoki tadqiqotchi o'qitish texnologiyasi va umuman maktabdagi pedagogik jarayon bilimga yo'naltirilgan model asosida qurilgan bo'lsa, u bunday sharoitlarda innovatsion texnologiyadan faqat qisman foydalanish mumkinligini bilishi kerak.

Bo'lajak o'qituvchining kreativ ta'limdagi kompetensiya darajasi har xil bo'lishi mumkin, shuning uchun uning bu jihatdan innovatsion faoliyatga tayyorlik darajasi ham har xil bo'ladi.

Bo'lajak o'qituvchining kreativ faoliyatga tayyorligining uchinchi komponenti - bu talaba ega bo'lgan bilimlar va ushbu faoliyat muammolarini hal qilish usullari, ya'ni, pedagogik innovatsiyalar sohasidagi kompetensiya. Bo'lajak o'qituvchi bu borada innovatsiyalarga yaxshi tayyorlangan bo'ladi:

- pedagogik tushunchalar majmuasiga egalik qiladi;
- ta'lim muassasasida kreativ faoliyatning o'rni va rolini, uning ta'lim faoliyati bilan bog'liqligini tushunadi;

- maktab pedagogik tizimlarini rivojlantirishning asosiy yondashuvlarini biladi;
- kreativ o'qituvchilar tajribasini o'rganishni biladi;
- pedagogik tizimlar, o'quv dasturlari, texnologiyalari va didaktik o'quv qurollarini tanqidiy tahlil qilishni biladi;

- o'quv jarayonini takomillashtirish bo'yicha yangi takliflarni ishlab chiqish va asoslashni biladi;
- innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha loyihalarni ishlab chiqishni biladi;
- tajriba-sinov ishlariga maqsad qo'yish va uni rejalashtirishni biladi;
- amalga oshirish loyihalari ishchi guruhlarida ishlash va tajribalar o'tkazishni biladi;
- maktab innovatsion faoliyat tizimini tahlil qilish va baholashni biladi;
- kreativ faoliyat sub'ekti sifatida o'zini tahlil qilish va baholashni biladi.

bo'lajak o'qituvchilarning kreativ faoliyatga tayyorligining umumiy darajasi quyidagilardan iborat:

- motivatsion tayyorgarlik darajasi;
- innovatsion ta'lim bo'yicha kompetensiya darajasi;
- pedagogik innovatsiya bo'yicha kompetensiya darajasi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion faoliyatida ijodkorlik, kreativlik alohida ahamiyat kasb etadi. Bo'lajak o'qituvchida kreativlik qobiliyati rivojlangan bo'lsa u o'quv-tarbiya jarayonini samarali tashkil eta oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bakhodir Mamurov. Scientific basis of the acmeological approach to the process of training and education. <http://pnep.ap.edu.pl/index.php/pnep/article/view/348>
2. Мамуров Б.Б. Акмеологический подход к воспитанию молодого поколения в наследии предков. http://www.manpo.ru/manpo/publications/ped_obraz/n2016_03.pdf#page=147
3. Mamurov Bakhodir B. Forming skills of academic process design for future teachers and methods of determining its quality. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28408580>
4. Маъмуров Б. Б. Булажак ўқитувчиларни шахсга йўналтирилган таълим-тарбия жараёнини лойihalашга тайёрлашда қўлланиладиган тамойиллар. Современное образование (Узбекистан), 2017. <https://cyberleninka.ru/article/n/b-lazhak-ituvchilarni-shahsga-y-naltirilgan-talim-tarbiya-zharayonini-loyi-alachga-tayyorlashda-llaniladigan>